

УДК 657

**Євдокимов В.В., к.е.н., доц., докторант
кафедри бухгалтерського обліку у контролю,
Житомирський державний технологічний університет**
**Дикий А.П., аспірант кафедри
бухгалтерського обліку і контролю,
Житомирський державний технологічний університет**

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В ПРАЦЯХ НАУКОВЦІВ

*Висвітлено сутність економічної безпеки та розкрито напрями економічної
безпеки на підставі аналізу літературних джерел*

Постановка проблеми. Економічна безпека будучи однією з основних складових безпеки держави набуває все більшого значення. Дана тенденція пов'язана з тим, що учасники ринкових відносин прагнуть захистити себе від розголошення комерційної таємниці, що є притаманним для ринкових відносин та зумовлює актуальність проблеми забезпечення економічної безпеки держави в теперішніх умовах. Також одним з основних завдань економічної безпеки є забезпечення стабільного функціонування в даний час, а також високий потенціал розвитку в майбутньому.

Економічну безпеку господарюючих суб'єктів слід розглядати з позиції багаторівневості, через те що вони здійснюють свою діяльність на макро-, мезо- та мікрорівні. Адже механізм забезпечення економічної безпеки підприємства залежить від економічної безпеки країни, її стану в окремих регіонах. Як відомо, кожен регіон має свою специфіку, в зв'язку з чим необхідним є удосконалення системи економічної безпеки. Також вибір стратегії економічної безпеки залежить від соціально-економічного стану країни та її економічних можливостей.

Найбільш дискусійними залишаються методологічні питання, пов'язані з визначення сутності, загроз та значення економічної безпеки. Ці питання закладено в основу прийняття рішень щодо проблем забезпечення економічної безпеки.

Мета дослідження. Останнім часом, зацікавленість проблемою економічної безпеки країни викликана двома причинами. Головна причина пов'язана з результатами впровадження нової моделі економічного реформування в пострадянських країнах. Іншою причиною зацікавленості є необхідність стабілізації безпечного розвитку економічної безпеки, особливо в забезпеченні безперебійного і безаварійного режиму функціонування системи захисту облікових даних, які є комерційною таємницею господарюючого суб'єкта. Таким чином, метою даного дослідження є розкриття поняття економічна безпека, а також механізмів її забезпечення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Перші статті з проблем економічної безпеки на теренах колишнього СРСР з'явилися наприкінці 1994 р. в Росії. Слід зазначити, що в сфері забезпечення економічної безпеки наукове обґрунтування досить слабе, хоча є ряд праць відомих авторів, а саме: Л.І. Абалкіна, Г. Арбатова, В.А. Богомолова, Н. Гловацької, Г.А. Пастернак-Таранушенка, А. Пороховського, В. Рубанова, В.К. Сенчагова, В.Л. Тамбовцева та ін. Найбільш повно теоретичну сторону даного питання розкрили на сторінках журналу “Вопросы экономики” Л.І. Абалкін, А.К. Архіпов.

Виклад основного матеріалу. Перехід економіки до нових умов господарювання вимагає від керівників підприємств не лише розробки стратегії поведінки на ринку товарів та послуг, але й розробку стратегії економічної безпеки, яка полягає в створенні спеціальних програм захисту інтелектуальної власності, облікових даних підприємства та іншої інформації, що може становити комерційну таємницю підприємства. Така тенденція пов'язана з тим, що ринкові умови надають можливість збільшувати прибутки, в результаті чого виникають загрози розкриття комерційної таємниці, що в свою чергу може спричинити негативні наслідки.

Безпека, як економічна категорія має ряд особливостей, які зумовлюють різні підходи до її трактування. Так, в Економічній енциклопедії зустрічається декілька визначень економічної безпеки. В одному випадку: економічна (валютно-фінансова) безпека – незалежність держави від інших держав та міжнародних фінансово-кредитних організацій щодо забезпечення народного господарства необхідними валютно-фінансовими ресурсами і недопущення надмірного розширення тіньового сектору економіки, впливу національного капіталу... [7, с. 414].

В іншому випадку: економічна (науково-інформаційна) безпека – наявність економічного суверенітету держави у сфері науки та інформаційного простору. [8, с. 414].

В своїй праці [11] Г.А. Пастернак-Таранушенко розкриває економічну безпеку як “стан держави, у якому усі потреби населення і країни забезпечені повністю і своєчасно, що дозволяє вести нормальну життєдіяльність та розвиватися системі (державі) і кожному її елементу (людині)”.

Далі автор зазначає, що “забезпеченням економічної безпеки держави має перейматися комплексна система, що створюється завдяки виконанню визначеної кількості дій. При цьому слід враховувати, що екосестейт* сама по

---

* Екосестейт (скорочення англійської назви “economic security of state”) – наука про економічну безпеку держави (прим. авторів).

собі теж має багато відгалужень...”. Також автор наголошує, що “Усе в існуванні світу, держави та у житті людини має економічне підґрунтя, тому напрямків економічної безпеки багато” [11].

Таким чином, узагальнити бачення Г.А. Пастернак-Таранушенка щодо напрямів економічної безпеки можна у вигляді наступного рисунку (рис. 1).

Рис. 1. Напрями економічної безпеки

Необхідно також зауважити, що забезпечення економічної безпеки може здійснюватися не лише за допомогою наведених на рисунку напрямів, але й при використанні ряду інших.

Як зазначає Е.А. Олейніков [9] з позиції цілісного концептуального бачення проблеми відповідальності за забезпечення економічної безпеки можна виділити деякі сторони, що визначають систему умов, критеріїв і показників, організаційних форм і механізмів захисту економіки від різного роду загроз та збитків системі національно-державних інтересів. Ці інтереси фіксують і відображають те загальне, що об’єднує цілі різних суб’єктів економіки. Саме через категорію національно-державних інтересів поєднуються проблеми економічного потенціалу і економічної потужності держави.

Савин В.А. [13] вважає, що економічна безпека представляє систему захисту життєвих інтересів держави. В якості об'єктів захисту можуть виступати: народне господарство країни в цілому, окремі регіони країни, окремі галузі господарської діяльності, а також юридичні та фізичні особи, які є суб'єктами господарської діяльності.

На думку Г. Дарнопиха [5] економічна безпека держави є станом національної економіки, який забезпечує економічний суверенітет, економічне зростання, підвищення добробуту в умовах міжнародної економічної залежності.

Бачення В. Панькова відносно економічної безпеки полягає в тому, що: “Це такий стан національної економіки, який характеризується її стійкістю, “імунітетом” до впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, які порушують нормальне функціонування процесу суспільного виробництва (вспроизводства), підривають досягнутий рівень життя населення, і тим самим викликають підвищену соціальну напруженість в суспільстві, а також загрози існуванню держави” [10].

Як зазначає Н. Капустін, економічна безпека – це кількісна та якісна характеристика економічних властивостей системи з погляду її здатності до самовиживання та розвитку в умовах дестабілізуючої дії непередбачуваних та важкопрогнозованих зовнішніх і внутрішніх факторів [6].

Також досить цікавим є визначення економічної безпеки, запропоноване Л. Абалкіним: економічна безпека – це стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно та вирішувати соціальні завдання і при якому держава має можливість розробляти та впроваджувати незалежну економічну політику [1].

Рубанов В. [12] визначає економічну безпеку, як здатність національної економіки забезпечувати благоустрій нації та стабільність внутрішнього ринку незалежно від дії зовнішніх факторів.

Схоже визначення економічної безпеки наводить Б.В. Губський [4], який зазначає, що це здатність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства та достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов та варіантів розвитку подій.

На думку В.Л. Тамбовцева [14], під економічною безпекою тієї або іншої системи необхідно розуміти сукупність властивостей стану її виробничої підсистеми, яка забезпечує можливість досягнення мети всією системою.

В свою чергу В.С. Балабанов та Е.Н. Борисенко визначають економічну безпеку як “головну конструкцію, каркас національної безпеки та благоустрій будь-якої держави” [2].

Таким чином, під економічною безпекою слід розуміти важливу характеристику притаманну економічній системі, яка визначає здатність системи підтримувати нормальні умови діяльності та забезпечення ресурсами

господарюючого суб'єкта. Проаналізувавши наведені твердження можна дійти висновку, про те що економічна безпека є складовою та невід'ємною частиною національної безпеки країни.

Забезпечення економічної безпеки являється гарантією незалежності країни, умовою стабільності та ефективності діяльності суспільства, досягнення успіху. Це пояснюється тим, що економіка є однією з найважливіших сторін існування суспільства, держави та особистості. Поняття національної безпеки не буде мати сенсу без оцінки діяльності економіки, її міцності при можливих зовнішніх або внутрішніх загрозах, тому забезпечення економічної безпеки належить до числа найважливіших національних пріоритетів.

Сутність економічної безпеки полягає у забезпеченні поступального економічного розвитку суспільства з метою виробництва необхідних благ та послуг, що задовольняють індивідуальні та суспільні потреби. Раніше усі питання, пов'язані із забезпеченням безпеки покладалися на державні органи. Останнім часом спостерігається відтворення системи безпеки, в якій провідна роль відводиться державі.

На мікрорівні економічна безпека проявляється у забезпеченні нормальної і стабільної діяльності підприємства, попередженні витoku інформації. Таким чином, показник економічної безпеки підприємства можна визначити як рівень захищеності усіх систем підприємства при здійсненні господарської діяльності в певній ситуації.

Необхідність в захисті комерційної таємниці від небажаних зовнішніх впливів та значних внутрішніх змін є базовою потребою як окремої людини, так і різноманітних господарюючих суб'єктів, в тому числі й держави.

В процесі розробки заходів із захисту комерційної таємниці господарюючого суб'єкта необхідно, передусім, з економічної точки зору обґрунтувати раціональність засекречування тієї або іншої інформації. Для надійного захисту комерційної таємниці необхідним є також чітке уявлення щодо системи розповсюдження такої інформації.

Найбільш важливими факторами, що впливають на економічну безпеку підприємства, є: ступінь досконалості законодавчої бази, рівень оподаткування, доступ на світові ринки збуту, інвестиційна привабливість регіону, держави. Насамперед економічна безпека підприємства залежить від економічної безпеки держави, регіону, адже базується на їх фінансовому, сировинному та виробничому потенціалі, перспективах розвитку. Наявність багаторівневої концепції економічної безпеки господарюючих суб'єктів усіх рівнів дасть можливість забезпечити передбачуваність зовнішніх загроз підприємствам.

Забезпечення економічної безпеки можна розглядати як процес попередження різноманітних збитків від прояву несприятливих факторів в усіх напрямках діяльності підприємства. Негативно на економічну безпеку можуть впливати як

внутрішні, так і зовнішні фактори. До зовнішніх факторів, що впливають на економічну безпеку, відноситься законодавчо-правова система держави, яка здійснює регулювання економікою та соціальним розвитком країни, її безпекою.

Співвідношення між рівнями економічної безпеки підприємств та держави є неоднозначним в умовах ринкової економіки, оскільки підприємства, маючи певний рівень економічної свободи та самостійність у здійсненні своєї фінансово-господарської діяльності та прийнятті управлінських рішень, все ж функціонують в рамках державного законодавства.

Головна мета економічної безпеки полягає в забезпеченні гарантії підприємству стабільного, а також максимально ефективного функціонування в даний час та високий потенціал розвитку в майбутньому.

Для того, щоб говорити про економічну безпеку підприємства потрібно створити необхідні передумови для її забезпечення. Слід базуватись на ефективній системі заходів з необхідним правовим, економічним, організаційним та інформаційним забезпеченням. Це передбачає формування оптимальної структури управління з доцільним використанням органів безпеки; оцінку існуючих економічних зв'язків, у тому числі міжнародних, і прийняття управлінських рішень щодо збереження чи подальшого розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На підставі викладеного матеріалу можна дійти висновку, що визначення поняття економічна безпека та дослідження її значення для ефективного соціально-економічного розвитку країни дозволяють виявити фактори, які стримують розвиток економіки та розробити ефективну стратегію економічної безпеки, яка повинна охоплювати всі напрями державної політики у виробничій, фінансовій, соціальній, зовнішньоекономічній та інших галузях життя суспільства.

Дослідженням встановлено неоднозначність у визначенні поняття економічної безпеки. Одні автори на перше місце виносять захищеність від зовнішніх та внутрішніх загроз, інші – здатність економіки забезпечувати ефективно задоволення суспільних потреб на міжнаціональному та міжнародному рівні, треті – пов'язують економічну безпеку з таким станом економіки країни, який дозволяє захищати її життєво важливі інтереси.

Вважаємо, що при забезпеченні економічної безпеки важливим є визначення оптимального співвідношення між відкритістю економіки та захистом національних інтересів. Не менш важливим такою є те, що при забезпеченні безпеки держави в цілому або певної її частини не повинно бути дрібниць і жодних помилок. А підходи щодо вирішення проблеми забезпечення безпеки повинні базуватися на науковому підґрунті.

Економічній безпеці підприємства властивий подвійний характер: з одного боку, вона забезпечує можливість власного функціонування, з іншого – є частиною (елементом) економічної безпеки системи вищого рівня і суб'єктом,

що забезпечує виконання функцій регіоном, державою. В перехідні періоди розвитку економіки особливими питаннями є дослідження облікових аспектів економічної безпеки, що знайде своє відображення в наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Абалкин Л.И.* Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. – 1994. – № 12.
2. *Балабанов В.С., Борисенко Е.Н.* Продовольственная безопасность: (международные и внутренние аспекты) // Рос. Акад. предпринимательства. – М.: Экономика, – 2002. – С. 129-134.
3. *Богомолов В.А.* Экономическая безопасность: учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по специальностям экономики и управления (060000). – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. – 303 с.
4. *Губський Б.В.* Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. – К., 2001. – 122 с.
5. *Дарнопих Г.* Сучасні проблеми економічної безпеки України // Вісник Академії правових наук України. – 1998. – № 1. – С. 142-150.
6. *Капустин Н.* Экономическая безопасность отрасли и фирмы // Бизнес-информ. – 1999. – № 11-12. – С. 45-47.
7. *Мочерний С.* Економічна (валютно-фінансова) безпека. // Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / Ред. кол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.
8. *Мочерний С.* Економічна (науково-інформаційна) безпека. // Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 / Ред. кол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.
9. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность). Под редакцией Е.А. Олейникова. – М.: ЗАО “Бизнес-школа “Интел-синтез”, 1997. – 228 с.
10. *Паньков В.* Экономическая безопасность: мирохозяйственный и внутренний аспект // Внешнеэкономические связи. – 1992. – № 8. – С. 5-18 .
11. *Пастернак-Таранушенко Г.А.* Економічна безпека держави. Методологія забезпечення: Монографія. – К.: Київський економічний інститут менеджменту, 2003. – 320 с.
12. *Рубанов В.* Безопасность – лозунги, теория и политическая практика. // РЭЖ. – 1991. – № 17. – С. 31-41.
13. *Савин В.А.* Некоторые аспекты экономической безопасности России // Международный бизнес России. – 1995. – № 9.
14. *Тамбовцев В.Л.* Экономическая безопасность хозяйственных систем: структура, проблемы // Вестник МГУ. Сер. 6. Экономика. – 1995. – № 3. – С. 3.